

Ağasadiq Ağəli oğlu Gəraybəyli 1897-ci il mart ayının 15-də Şamaxıda dünyaya gəlir. O, ilk təhsilini Bakıda türk-rus məktəbində alır. 1916-cı ildə Politehnik məktəbinə daxil olur. Texnikumda Cəfər Cabbarlı ilə yaxın dostluq münasibətləri yaranır. Təhsil illərində Ağasadiq Müslüm Maqomayevin rus ədəbiyyatından keçdiyi dərsləri maraqla dinləyir, Puşkinin, Nekrasovun poeziyası, Qoqolun dramaturgiyası ilə tanış olur.

Texnikumda oxuyarkən "Nicat", "Səfa" cəmiyyətlərinin teatr truppalarında epizodik rollar oynayır. Bakıya Rusiyanın müxtəlif şəhərlərindən müntəzəm qastrol səfərlərinə gələn truppaların tamaşalarını həvəslə izləyir. Səhnə sevgisi ilə yanaraq Hüseyn Ərəblinskiyə ustad müəllim təhsilində baxır; onu cazibəsində saxlayan ecazkar aktyor sənətinin sirlərini öyrənməyə can atır.

Bu illərdə aktyor kimi yetişməyində Abbas Mirzə Şərifzadənin də xüsusi rolu danılmazdır. Ağasadiq Abbas Mirzənin quruluşunda "Ağa Məhəmməd Qacar"da Sadıq xan, "Nadir şah" əsərində isə Şah Təhmas kimi obrazlarla Şərifzadənin rəğbətini qazanır. Ağasadiq Gəraybəylinin ilk səhnə rejissorlarından olan Hüseynqulu Sarabski gənc aktyorun istedadına inamla yanaşır; onu rəhbərlik etdiyi dram dərnəyinə qəbul edir, parlaq gələcəyinə işıqlı ümidlər bəsləyir.

Ağasadiq Gəraybəyli 1921-ci ilin noyabrında sənət fəaliyyətini yeni yaranan "Tənqid-təbliğ" teatrında davam etdirir. Teatrın səhnəsində H.Abbasov, M.A.Əliyev, S.Ruhulla, M.Kazimovskiy, M.Vəlixanlı ilə çiyin-çiyinə çalışır. Tənqid-təbliğ teatrında əsasən birpərdəli vodevillər, müxtəlif təbdil olunmuş pyeslər oynanılır: teatrın yaradıcılıq istiqamətində improvizələrə geniş yer verilir. Ağasadiq Gəraybəylinin M.A.Əliyev, M.Vəlixanlı ilə oynadığı ko-

mik səhnələr həmişə sürəkli tamaşaçı alqışları ilə qarşılanır.

Ağasadiq Bakıda yenidən təşəkkül tapan kino sənətinə də biganə qalmır. Tez-tez Azərbaycan Foto-Kino İdarəsinə gedir, çəkilişləri maraqla izləyir. Çox keçmədən o, 1923-cü ildə ilk dəfə milli kinomuzun səssiz dövründə ekranda görünür. "Qız qalası" filmində həkim obrazını oynayır.

1926-cı ildə Bakı Türk İşçi Teatrında A.Tuqanovun hazırladığı "Ölülər" tamaşasındakı İsgəndər obrazı Ağasadiq Gəraybəylinin aktyor yaradıcılığında ən parlaq səhifələrdən biridir. Ağasadiq Gəraybəyli İsgəndər obrazını M.A.Əliyev və R.Təhməsinin ifasında görərsə də, sənətkarları təkarlamır, özünə məxsus yaradıcılıq üslubunu seçir. İsgəndər obrazında uğur qazanmasının ilkin səbəblərindən biri təqəddürlə uzaq olmasından qaynaqlanır. Tamaşaçılar onun təqdimində tamamilə yeni bir İsgəndərlə qarşılaşırlar. Aktyorun yaradıcılıq fantaziyası, sənətkarlıq axtarışları da İsgəndər obrazının uğurundan təsirsiz ötürmür.

Rejissor Ə.Süheylinin "Anamın kitabı" tamaşasındakı Rüstəm bəy obrazı Ağasadiq Gəraybəylinin fitri aktyorluq istedadının yeni işığına çevrilir. Mənalı komizmi, bədii ümumiləşdirmələri ilə canlı xarakter yaratmağa müvəffəq olur. Rüstəm bəy obrazında aktyor eyni zamanda həyat müşahidələrinə də əsaslanır. Obrazın xarici görkəmini, iç dünyasını, mənəviyyatını aktyor sənətkar ifasında vəhdətdə təqdim edir. O, C.Cabbarlının pyeslərində iştirak etməyi ilə öyünür, oynadığı rollar ilə qürur duyurdu.

Ağasadiq Gəraybəyli böyüyü aktyor məktəbinin ənənələrindən irəli gələrək, oynadığı obrazlara həmişə yaradıcı münasibət bəsləyir. Bəzən haqlı olaraq rejissorlarla razılaşmır, lakin fikir mübadiləsində, qızgın sənət mübahisələrində son söz ixtiyarında qalır. H.Nəzərli və S.Rüstəmin "Yanğın" pyesində Ağasadiq Gəraybəyli ilə dövrünün tanınmış rejissorlarından sayılan Rza Dərbablı öncə aktyorun təkliflərinə etirazını bildirirsə də, sonda məntiqi dəlilləri ilə razılaşır. Ağasadiq Gəraybəyli xatirələrində qeyd edir ki, tamaşada oynadığı obraza rejissor Rza Dərbablının

məsləhət gördüyü bahalı paltar əvəzinə səhnəyə köhnə köynək-də, ömrünü yaşamış yarımpalto-da, cırıq corablarda çıxır. Obrazın qrimində də aktyor əsaslı dəyişiklik edir. Və səhnəyə ilk çıxışında tamaşaçılarda zahiri görkəmi ilə yaratdığı gülüş sərrast sevimindən xəbər verir.

1927-ci ildə C.Cabbarlının ssenarisi əsasında "Hacı Qara" filminin çəkilişlərinə başlayan A.M.Şərifzadə çox düşünmədən yaxın yaradıcılıq münasibətlərində olduğu Ağasadiq Gəraybəylini Əsgər bəy roluna dəvət edir. Ağasadiq Gəraybəylinin böyük sənət müəllimlərindən olan A.M.Şərifzadə onun çəkiliş meydançasındakı sərbəst, canlı oyununu çox bəyənir. Dövrünün görkəmli aktyorları Mirzə Ağa Əliyev, Mustafa Mərdanov, Sidiq Ruhulla, Məziyə Davudova ilə bərabər A.M.Şərifzadənin "Hacı Qara" filmində də Ağasadiq Gəraybəyli işıqlı sənətkar imzasını yazır.

1929-cu ildə tələbəlik dostu C.Cabbarlı yazdığı "Sevil" kinossenarisində Balas roluna onun namizədliyini verir. Səssiz dövrünü yaşayan milli kinomuzda Ağasadiq Gəraybəyli obrazın xarakterini qrim, kostyum elementləri ilə bərabər öz mimikaları, ifadəli baxışlarla canlandırmağa çalışır. Teatrın canlı səhnəsində qüdrətli səsinin bədii intonasiasında yaratdığı obrazları səssiz kinoda fərqli ifadə vasitələri ilə təqdim edir. Artıq ilk ekran rollarından Ağasadiq Gəraybəyli kino aktyoru kimi də tamaşaçıların nəhayətsiz sevgisini qazanır.

Geniş diapazonlu yaradıcılığa malik olan aktyor 1936-cı ildə "Əməkdar artist", 1940-cı ildə "Xalq Artisti" fəxri adları ilə təltif edilir.

Ağasadiq Gəraybəylinin obraz yaradıcılığında onun səs diapazonu, tembr, ahəngi də təsirsiz ötürmür. Maraqlıdır ki, kinomuzun səslə dövründə Ağasadiq Gəraybəyli obraz yaradarkən ilk dəfə kamera qarşısında deyil, mikrofon önündə dayanır. O, 1938-ci ildə kinorejissor Viktor Turinin quruluş verdiyi "Bakılılar" filminin səsləndirilməsində Rza Əfqanlı, Mustafa Mərdanov, Əli Qurbanovla bərabər iştirak edir.

Aktyor ömrünün sonuna qədər səhnədən və ekrandan ayrılmır. Azərbaycan Dövlət Akademik

Dram Teatrının səhnəsində "Vaqif"də İbrahim xan, "Sevil"də Balas, "Aydın"də Dövlət bəy, "Od gəlmi"ndə Altunbəy, "Fərhad və Şirin"də Xosrov, "Xanlar"də Kobas, "Qaçaq Nəbi"də Naçalnik, "12-ci gecə"də ser Tobi, "Mariya Tüdor"də Simon Renar, "Əliqulu evlənir"də Əliqulu, "Qaçaq"da Şveyser, "Müfəttiş"də Qorodniç,

"Romeo və Cülyetta"də Lorenzo, "Rəqs müəllimi"ndə Tebano, "Xoşbəxtlər"də Nəsirov kimi unudulmaz obrazlar yaradır.

O, istər komik, istərsə də dramatik rolların mahir ifaçısı idi. Hər rol üzərində məsuliyyətlə çalışır, tək-cə meşq saatları ilə kifayətlənməzdi. Aktyor oyununda həyatiliyin, realizmin xüsusi əhəmiyyətini həmişə vurğulayırdı. Yaradıcılığında klassik aktyor məktəbinin ən gözəl ənənələrini yaşadı, realist xarakterlər yaratmağa müvəffəq olurdu. Sənətkarlıqla oynadığı pauzalarda bəzən əlahəzrət sözə də qalib gəlməyi bacarırdı. Lakonik ştrixlər və tapıntılar yalnız gərgin axtarışlarının uğurlu nəticəsi idi.

Ağasadiq Gəraybəyli kino yaradıcılığında da irili-xırdalı 30-a yaxın müxtəlif xarakterli obrazlarda aktyorunu ilə seçilir. Sənətsəvərlərə "Fətəli xan" filmində Sərdarın elçisi, "Qızmar günəş altında" Sərdar, "Leyli və Məcnun"da ibn Xalid, "Bizim küçənin oğlanları"nda Rüstəm kişi, "Mən mahnı qoşuram"da Abdulla, "Poçt qutusu" qisasetrajlı filminə isə xan kimi rolları yaxşı tanışdır. Mübaligəsiz demək olar ki, "Bəxtiyar" filmindəki klub müdiri Ağabala, "O olmasın, bu olsun"da Rüstəm bəy kimi rolları isə ona əbədi sənətkar şöhrəti

gətirir.

Sonuncu dəfə 32 yaşında milli kinomuzun səssiz dövründə filmə çəkilən Ağasadiq Gəraybəyli yalnız 50 yaşında yenidən çəkiliş meydanlarında görünür. "Fətəli xan" filminin hazırlıq mərhələsində sənət dostları quruluşçu rejissor Yefim Dziqana Sərdarın elçisi roluna Ağasadiq Gəray-

maşaçı gülüşü unudulmaz aktyorun ciddi ifa tərzindən yaranır. O, hər bir obrazı canlı insan kimi təqdim edir. Maraqlıdır ki, aktyor satirik tipləri yaradarkən bədii qroteskə yol vermir, ifadəli aktyor oyunu qüvvətli realizmdən qaynaqlanır. Realizm Ağasadiq Gəraybəyli sənətkarlığının əsas təməlidir.

1956-cı ildə kinorejissor Hüseyn Seyidzadənin lentə aldığı "O olmasın, bu olsun" filmindəki Rüstəm bəy obrazı Ağasadiq Gəraybəylinin kino yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Rüstəm bəyin uğurlu ekran təəcəssümü Ağasadiq Gəraybəylinin komediya janrındakı sənətkarlığının ən bariz nümunələrindəndir.

"O olmasın, bu olsun" filmində Gülnaz rolunun ifaçısı Tamara Gözəlovadan aldığım müsahibədən:

"Ağasadiq müəllimi ilk görüşməyimdən özümə ata kimi qəbul etdim. Diqqətini, qayğısını duydum. O zaman mənim 15 yaşım var idi. Çəkilişlərdə Ağasadiq müəllimin mənə çox köməyi dəydi. Rüstəm bəy və Sərvərlə olan səhnədə Ağasadiq müəllim mənə əl hərəkətləri ilə oynamağı təklif etdi. Onun dediyi kimi oynadım. Rejissor Hüseyn Seyidzadə də Ağasadiq müəllimin bu təklifini bəyəndi.

O, bütün kadrlarda ürəyi istədiyi kimi çəkilişdi. Rüstəm bəylə Sənəmin mübahisə səhnəsini bir neçə dubl çəkildilər. Rejissor növbəti epizodu çəkmək istəyəndə Ağasadiq müəllim dedi ki, bu epizoddan tam razı deyiləm. Bir dubl da çəkək. Növbəti dublda kasanı necə zərbə yerə vurdusa qırıntıları ətrafa yayıldı. Barat xanımın da, Ağasadiq müəllimin, mənim də əlim yalandı. Amma o, çəkilişi axıra qədər yerinə yetirdi. Bu, onun çəkilişə ciddi münasibətindən irəli gəlirdi...

Çəkilişlərdə bəzən rejissor Hüseyn Seyidzadə məndən razı qalmırdı. O zaman Ağasadiq müəllim səhnəni, vəziyyəti mənə başa salırdı.

1961-ci ildə kinorejissor Əlişəttar Atakişiyev "Bizim küçə" filmində Kurts rolunun ifaçısı Dmitri Orlovun səsləndirilməsi üçün səs sınaqları aparır. Nəhayət, o, Ağasadiq Gəraybəylinin namizədliyi üzərində dayanır. Unudulmaz sənətkar mikrofon önündə bu obrazı xüsusi məharətlə səsləndirir.

Ağasadiq Gəraybəyli yaradıcılığı boyu bəzi aktyorlar kimi heç vaxt rol naminə cildən-cildə girmir: həmişə sənətkar qürurunu qoruyur, böyük aktyor sənətinə sadıq qalır. Sonuncu dəfə 88 yaşında kinorejissor Vaqif Mustafayevin "Mozalan" satirik kinojurnalı üçün çəkdiyi "Nəvəmin nəvəsinin nəvəsi" bədii süjetində görünür. O zaman artıq aktyorun görmə qabiliyyəti zəifləyir, sərbəst yeriməkdə bir qədər çətinlik çəkir. Vaqif Mustafayev vəziyyətdən çıxmaq üçün Ağasadiq Gəraybəyli yalnız oturan yerdə lentə alır. Aktyorun sonuncu ekran obrazı olan baba ucalığı, vüqarı ilə bərabər duzlu yumoru ilə də unudulmur...

Ağasadiq Gəraybəylinin milli teatr və kino sənətinin inkişafındakı xidmətləri əvəzsizdir. Dövrünün ən yüksək mükafatlarına layiq görülən aktyor həmkarları ilə söhbətlərdə, yaradıcılıq görüşlərində heç vaxt fəxri adları, layiq görüldüyü orden və medalları ilə öyünmür. Hələ 1940-cı ildə Xalq Artisti fəxri adına layiq görülən Ağasadiq Gəraybəyli həmişə xalqın artisti kimi sevilir.

Etiraf edək ki, bəzi kinorejissorların biganəliyi, laqeydliyi Ağasadiq Gəraybəylinin də sənətkar taleyindən yan keçmir. O, istər komik, istərsə də dramatik rollarda yeni sənətkar sözünü demək iqtidarında idi. Lakin zamanında aktyorun yaradıcılıq potensialını üzə çıxarmaq üçün lazımı ssenarilər yazılmır, o, film çəkilişlərində də nədənsə diqqətdən kənarda qalır.

Görkəmli sənətkar 5 dekabr 1988-ci ildə 91 yaşında vəfat edir. Həyatı boyu arzularında yaşadığı Azərbaycanın müstəqilliyini, üçrəngli bayrağının zamanın qara buludlarından sıyrılaraq yenidən zəfərlə dalğalandığını görmək ona nəsis olmur.

Ağasadiq Gəraybəyli fitri istedadlı sənətkar idi. Onun təməlini qoyduğu aktyor məktəbi müstəqil Azərbaycanın yeni sənətkar nəslinin yetişməsində həmişə əvəzsiz rol oynayacaqdır.

Ağasadiq Gəraybəylinin əbədiyyətə qovuşan sənətkar həyatının 120 ili tamam olur. O, bu gün də sənət meyarı olan fitri istedad aynasından həyat sevgisi ilə dolu işıqlı gözləri, gülümsə, nurani çöhrəsi ilə bizə baxır...

Hatəm ƏSGƏROV,
rejissor.